

ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ: Θρησκευτική, κοινωνική και πολιτική σύγκρουση (αρχές 8ου μέσα 9ου αιώνα)

Υλη βιβλίου: σελ. 34-35

Τον 8^ο και τον 9^ο αιώνα η Βυζαντινή Αυτοκρατορία αντιμετώπισε προβλήματα στο εσωτερικό και στο εξωτερικό (επιθέσεις από το αραβικό χαλιφάτο και το βουλγαρικό χανάτο). Στο εσωτερικό ξέσπασε μια διαμάχη, αρχικά Θρησκευτική, που στη συνέχεια έγινε σημαντική κοινωνική και πολιτική σύγκρουση που διήρκεσε έναν αιώνα: η **Εικονομαχία**.

ΑΠΟ ΠΟΙΕΣ ΠΗΓΕΣ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ:

Μια βασική πηγή για τη βυζαντινή ιστορία αυτή την περίοδο είναι η *Χρονογραφία* του **Θεοφάνη**. Ο Θεοφάνης ήταν εικονολάτρης και παρουσιάζει τα πράγματα από την πλευρά των εικονολατρών. Δε σώζονται πολλά έργα από εικονομάχους συγγραφείς, γιατί τα κατέστρεψαν οι εικονολάτρες, που ήταν τελικά οι νικητές. Πληροφορίες παίρνουμε ακόμη από πρακτικά εκκλησιαστικών συνόδων, επιστολές και νομοθετικά κείμενα.

Επίσης, μαθαίνουμε από τις λίγες εκκλησίες που σώζονται μέχρι σήμερα με διακόσμηση χωρίς εικόνες. Αυτές βρίσκονται στις ανατολικές επαρχίες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, στη σημερινή Τουρκία (περιοχή Καππαδοκίας κυρίως).

ΟΡΙΣΜΟΣ

Εικονομαχία (μάχη για τις εικόνες) ονομάζεται η θρησκευτική σύγκρουση που ξέσπασε την περίοδο **726-843** στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Αρχικά η Εικονομαχία ήταν μια διαμάχη για το αν πρέπει να λατρεύονται οι εικόνες και πώς έπρεπε να γίνεται αυτό. Από τη διαμάχη αυτή γεννήθηκε όμως μια μεγάλη κοινωνική αναστάτωση με σοβαρές συνέπειες.

Α. Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ

Στις αρχές του 8ου αιώνα πολλοί χριστιανοί λάτρευαν με υπερβολικό τρόπο τις εικόνες και τα λείψανα των αγίων. Κάποιοι όμως πίστευαν ότι με τη λατρεία των εικόνων επέστρεφε η ειδωλολατρία. Η βυζαντινή κοινωνία χωρίστηκε σε δύο αντίπαλες παρατάξεις: τους **εικονόφιλους (εικονολάτρες)** και τους **εικονομάχους**. Η καθεμιά είχε τα δικά της **θεολογικά επιχειρήματα** και απέρριπτε τις απόψεις της άλλης. Τους εικονολάτρες υποστήριζαν και οι πάπες της Ρώμης. Για περισσότερο από έναν αιώνα άλλοτε επικρατούσαν οι εικονομάχοι και άλλοτε οι εικονόφιλοι.

Εικονόφιλοι ή εικονολάτρες
δέχονται τη λατρεία των
εικόνων

Εικονομάχοι
είναι αντίθετοι και απορρίπτουν
τη λατρεία των εικόνων

ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ: Θρησκευτική, κοινωνική και πολιτική σύγκρουση (αρχές 8ου μέσα 9ου αιώνα)

Θεολογικά επιχειρήματα

Οι εικονομάχοι έλεγαν ότι πρέπει να φύγουν οι εικόνες από τη χριστιανική λατρεία, γιατί ο άνθρωπος δεν μπορεί να καταλάβει και να απεικονίσει το Θεό. Στις πηγές της περιόδου οι εικονομάχοι αποκαλούσαν τους αντιπάλους τους «ειδωλολάτρες» και «ξυλολάτρες».

Για να δεις τα επιχειρήματα των εικονολατρών διάβασε το απόσπασμα της σελ. 34, από έργο του Ιωάννη Δαμασκηνού, μεγάλου υποστηρικτή των εικόνων («Επιχειρήματα των εικονολατρών»).

ΟΙ ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ

Η Εικονομαχία είχε δύο φάσεις.

Πρώτη φάση της Εικονομαχίας (726–787)

- 726** Ο βυζαντινός αυτοκράτορας **Λέων Γ΄** παίρνει τα πρώτα μέτρα ενάντια στους εικονολάτρες. Έτσι όμως δυσαρεστεί πολλούς υπηκόους του.
- 741–775** Ο **Κωνσταντίνος Ε΄** (741–775) στρέφεται κυρίως ενάντια στους **μοναχούς**. Οι εικονομαχικές ιδέες γίνονται η επίσημη άποψη της Εκκλησίας και του κράτους.
- 775–780** Ο **Λέων Δ΄** (775–780) σταματά τις διώξεις ενάντια στους μοναχούς και τις εικόνες.
- 787** Η **Ειρήνη η Αθηναία**, όταν ήταν αυτοκράτορας ο γιος της Κωνσταντίνος ΣΤ΄ (780–790), συγκαλεί την **Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο**, με την οποία ξεκαθάρισε ότι οι χριστιανοί πρέπει να προσκυνούν τα πρόσωπα που εικονίζονται και όχι την ίδια την εικόνα.

Δεύτερη φάση της Εικονομαχίας (815–843)

- 815** Ο **Λέων Ε΄** (813–820) συγκαλεί σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη. Οι εικονομαχικές ιδέες γίνονται και πάλι επίσημη άποψη της Εκκλησίας και του κράτους.
- 843** Νέα σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη. Η Εικονομαχία σταματάει οριστικά. Οι εικόνες γίνονται ξανά αποδεκτές στη χριστιανική λατρεία.

Β. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ

Οι ιστορικοί αναζητούν τους πραγματικούς λόγους που οδήγησαν στην Εικονομαχία. Άλλοι πιστεύουν ότι οι εικονομάχοι αυτοκράτορες ήθελαν να αλλάξουν την κοινωνία και να μειώσουν τη δύναμη των μοναστηριών. Άλλοι πιστεύουν ότι οι εικονομάχοι επηρεάστηκαν από το Ισλάμ, που απαγόρευε να εικονίζεται ο Θεός και τα ιερά πρόσωπα. Όλοι πάντως συμφωνούν ότι οι εικονομάχοι αυτοκράτορες υποστήριζαν πως η **πολιτική εξουσία έπρεπε να ελέγχει την Εκκλησία και όχι το αντίθετο.**

Δηλαδή η Εικονομαχία, μέσα από την διαφωνία για τις εικόνες, ήταν μια σύγκρουση για το ποιος Θεσμός (το κράτος ή η Εκκλησία) θα έχει τον ισχυρότερο λόγο στη Αυτοκρατορία. Θυμηθείτε ότι ο Κωνσταντίνος ο Ε΄ δεν υποστήριξε μόνο την κατάργηση των εικόνων αλλά έβαλε και φορολογία στους θερμότερους υποστηρικτές των εικόνων, στους μοναχούς και τα μοναστήρια.

ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ: Θρησκευτική, κοινωνική και πολιτική σύγκρουση (αρχές 8ου μέσα 9ου αιώνα)

Μελέτησε το παραπάνω χρονολόγιο και σημείωσε πότε, πώς και με ποια απόφαση έληξε η Εικονομαχία:

ΕΡΩΤΗΜΑ:

Γιατί παρόλο που στο τέλος επικράτησαν οι εικονολάτρες οι ιστορικοί υποστηρίζουν ότι η σύγκρουση είχε ως συνέπεια την ενδυνάμωση του κοσμικού στοιχείου (αυτοκράτορας) και την αποδυνάμωση του θρησκευτικού (Εκκλησία / Πατριάρχης):

Η Εικονομαχία ξέσπασε σε μια περίοδο που η Βυζαντινή Αυτοκρατορία άρχισε να ξεπερνά τις στρατιωτικές ήττες του 7ου αιώνα. Τότε οι αυτοκράτορες μπορούσαν να ασχοληθούν με τα εσωτερικά προβλήματα και να αυξήσουν την εξουσία τους. Στην Εικονομαχία νικητής ήταν η αυτοκρατορική εξουσία. Στους επόμενους αιώνες, ο βυζαντινός αυτοκράτορας ελέγχει την Εκκλησία όλο και περισσότερο. Επίσης, η πνευματική ζωή στο βυζαντινό κράτος γίνεται περισσότερο κοσμική: δεν ασχολείται μόνο με θρησκευτικά ζητήματα, αλλά αρχίζει να δίνει και πάλι σημασία στις επιστήμες και τα γράμματα.

Γ. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ

Η Εικονομαχία έδειξε ότι οι χριστιανοί που ζούσαν στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχαν μεγάλες διαφορές μεταξύ τους. Από τη μια ο αγροτικός πληθυσμός των ανατολικών επαρχιών ήταν επηρεασμένος από τις ανεικονικές αντιλήψεις των Αράβων και των Εβραίων με τους οποίους έρχονταν συχνότερα σε επαφή. Αυτοί υποστήριζαν την κατάργηση των εικόνων.

Από την άλλη, οι κάτοικοι των ευρωπαϊκών επαρχιών, στα Βαλκάνια είχαν διαφορετική άποψη και τάχθηκαν με το μέρος των εικονολατρών. Η απεικόνιση του Θεϊκού στοιχείου δεν τους ήταν ξένη. Αυτές οι διαφορές στην αντίληψη των κατοίκων της Αυτοκρατορίας δεν λύθηκαν με το τέλος της Εικονομαχίας και οι συνέπειές τους θα φανούν σε επόμενους αιώνες, όταν η αυτοκρατορία θα κληθεί να αντιμετωπίσει νέους εχθούς.

ΑΣΚΗΣΗ 1

1. Η πηγή είναι σύγχρονη με τα γεγονότα που περιγράφει;
2. Με ποια πλευρά ήταν ο στρατηγός του Θέματος των Θρακησίων;
3. Τι ζήτησε από τους μοναχούς και γιατί;

Μοναχοί

Οι μοναχοί ήταν οι πιο θερμοί εικονολάτρες. Οι εικονομάχοι αυτοκράτορες πήραν από πολλά μοναστήρια την περιουσία τους κι εξόρισαν αρκετούς μοναχούς. Να τι έκανε το 769 ο στρατηγός στο Θέμα των Θρακησίων Μιχαήλ ο Λαχανοδράκοντας:

Συγκέντρωσε όλους τους μοναχούς και τις μοναχές του Θέματος των Θρακησίων στην Έφεσο. Τους οδήγησε σε μια πεδιάδα [...] και τους είπε: «Όποιος επιθυμεί να υπακούσει στο βασιλιά [στο βυζαντινό αυτοκράτορα], όπως και εμείς υπακούμε, να φορέσει ένα λευκό φόρεμα και να πάρει για σύζυγό του μια γυναίκα αυτή τη στιγμή. Όποιοι δεν υπακούσουν, θα τυφλωθούν και θα εξοριστούν στην Κύπρο». Και μόλις τέλειωσε το λόγο του τον έκανε πράξη.

Θεοφάνης, Χρονολογία, αρχές 9ου αιώνα

ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ: Θρησκευτική, κοινωνική και πολιτική σύγκρουση (αρχές 8ου μέσα 9ου αιώνα)

ΑΣΚΗΣΗ 2

Δικαιολογήστε την απάντησή σας. β) Με βάση τις πληροφορίες που παίρνετε από αυτές τις πηγές, ποιες από τις παρακάτω φράσεις μπορεί να είχε ένας εικονολάτρης και ποιες ένας εικονομάχος; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Στις εκκλησίες των Χριστιανών δεν έχουν θέση τα είδωλα.

Την Παναγιά μας προσκυνώ και την εικόνα της φιλώ!

Εγώ δεν είμαι ειδωλολάτρης. Δεν προσκυνώ τα είδωλα.

Τι κι αν είσαι δέσποτας, μη σε δω να τις προσκυνάς!

Ακόμη και στα κρυφά να τις προσκυνάς, πάλι ένοχος είσαι.

Δε λατρεύουμε τα ξύλα, αλλά τα πρόσωπα.

Ανάθεμα στους αγιογράφους!

Τιμή στη χάρη τους, όχι στα σανίδια.

Μην προσκυνάτε αυτά που έφτιαξαν χέρια ανθρώπων.

Μοναχός, ξεμοναχός, ο νόμος του αυτοκράτορα ισχύει και γι' αυτόν.

Δόξα στον Αϊ-Γιώργη! Αυτόν τιμώ, όχι τις μπογιές.

Στην πίστη μου κουμάντο δε θα κάνει ο αυτοκράτορας.

Και λαμπάδες θα ανάψω και θυμιάμα θα κάψω!

Ποιος είδε το Θεό για να τον ζωγραφίσει;

Άγιε μου Θόδωρε και στρατηλάτη, διώξε το βασιλιά μας τον ειδωλολάτρη!

ΑΣΚΗΣΗ 3

Αφού διαβάσεις τις αποφάσεις που πήρε η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος, υπέρ των θρησκευτικών εικόνων και την εξήγηση που δίνει για το ρόλο τους στη χριστιανική πίστη, σκέψου εάν στις μέρες μας γίνονται υπερβολές σε σχέση με τις εικόνες ή τη λατρεία θρησκευτικών κειμηλίων.

Ζ' Οικουμενική Σύνοδος

Η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος στη Νίκαια (787) ακύρωσε τις αποφάσεις που είχε επιβάλει ο Κωνσταντίνος Ε' και διέταξε να καταστραφούν όλα τα εικονομαχικά έργα. Αποφασίστηκε ότι οι χριστιανοί πρέπει να προσκυνούν τα πρόσωπα που είναι στις εικόνες και όχι τις ίδιες τις εικόνες.

Να έχουμε και τις σεβαστές και άγιες εικόνες παντού [...] και να τις φυλάμε και να τις προσκυνάμε τιμητικά, όχι όμως και να τις λατρεύουμε αληθινά [γιατί η λατρεία], σύμφωνα με την πίστη μας, ταιριάζει μόνο στη θεϊκή φύση [...], γιατί η τιμή πηγαίνει στο πρόσωπο της εικόνας και εκείνος που προσκυνά την εικόνα, προσκυνά όποιον είναι ζωγραφισμένος σ' αυτή.

3.5

Πρακτικά της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου (απόσπασμα), έτος 787